

Рецензії

У. Я. Садова

Бідність і логіка політики її подолання: монографія на актуальну тему

Тема бідності історично перебуває в полі зору цілої плеяди вчених, державних діячів, представників громадськості. Доволі давнє минуле має й логіка вирішення пов'язаних з нею проблем. Ще древні єгиптяни вели політику боротьби з бідністю шляхом навчання дітей грамоти, арифметики, професій незалежно від їхнього походження. У більшості грецьких античних полісах бідний безхатько міг розраховувати на нічліг у громадському притулку. У римлян була запроваджена для захисту від бідності спеціальна система хлібних пайків, грошових компенсацій і навіть практикувалося страхування на випадок втрати особою працездатності. Усі наступні століття стали ареною активного пошуку способів і підходів боротьби з бідністю. Нове ХХІ століття – не виняток. Дискусія, яка нині на фоні пандемії COVID-19 охопила цілий світ, ставить щораз нові запитання. До речі, не так давно Шведською академією наук групі науковців була присуджена Нобелівська премія з економіки за внесок у боротьбу зі злиднями (Авхиджит Банерджі, Естер Дюфло, Майкл Кремер, 2019 р.). Та чи вдалося суттєво просунути вперед у вирішенні проблеми? Одні науковці надалі вважають, що поганий розвиток спричинюється поганими економічними політиками та інститутами, інші – просто «абсентеїзмом», пасивністю, виявом бай-

дужості до виконання людиною своїх прав та обов'язків. І ніякі іноземні допомоги, розширення політичних прав громадян не вирішують проблему. Очевидно, цінніше пояснення багатства й бідності має значно глибше коріння. І тут відповідь на запитання, чи мало саме так статися у конкретній ситуації або ж чи було історично, географічно, геокультурно задано саме такий, а не інакший хід подій, треба шукати окремо. Кожна економіка, держава, суспільство обирає свій шлях. У цьому контексті монографія академіка Е. М. Лібанової¹ є надзвичайно актуальною в умовах новітніх реформ України.

З перших сторінок рецензованого дослідження стає зрозуміло, що перед нами – цілісна, фундаментальна наукова праця, за якою стоїть постать ідеолога багатьох вітчизняних реформ у сфері демографії, економіки праці, соціальної економіки і політики. Ця монографія – доказ особистого внеску автора в розвиток теорії та методології аналізу проблем бідності, розроблення методології дослідження проблем визначення та вимірювання бідності, карбування понятійної мови й стилю. Книга насичена посиланнями на іноземні і вітчизняні джерела, наповнена статистичною інформацією, підкріплена результатами власних досліджень автора. Структура монографії чітка, логічна, збалансована.

У першому розділі «Теоретичні засади визначення бідності» розкрива-

¹ Лібанова Е. М. *Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу* / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Умань: Видавець "Сочинський М. М.", 2020. 456 с. ISBN 978-966-304-385-2.

© У. Я. Садова, 2021.

ється гносеологічна природа бідності, описуються сучасні її концепції, причому аж до виокремлення такої форми, як соціальна ізоляція, піднімаються філософські питання нерівності та їхньої ролі у формуванні накопичень, перерозподілу доходів населення, інвестиційної активності на ринках капіталу та зрушень у темпах економічного зростання. Знаходиться місце й розвитку понятійно-термінологічного дискурсу, зокрема у частині взаємозв'язків досліджуваного феномена з поняттями ринку праці, економічної активності населення, оплати праці, соціального відторгнення.

У другому розділі розглянуто методологічні засади статистичного вивчення бідності та нерівності. Відштовхуючись від визначення бідності, як невідповідності можливостей окремих верств / груп населення або окремих домогосподарств / особистостей задовольняти свої потреби на досягнутому масовому (середньому) рівні, автор праці поступово вводить читача у світ різних форм досліджуваного явища (об'єктивної та суб'єктивної; абсолютної та відносної; монетарної (за доходами) та деприваційної (за позбавленнями); тимчасової та хронічної (застійної)), ризиків його поширення (простих, спеціальних, комбінованих), головного чинника актуалізації проблем, зокрема нерівності серед членів суспільства як за доходами, так і за умовами доступу до благ, ресурсів, товарів і послуг, людських прав, індикаторів і методів визначення бідності, ризиків, причому диференційованих за типами домогосподарств, наявністю у них дітей, рівнем освіти, місцем проживання тощо. Усі зрізи методології опрацьовані під інтереси додаткового дослідження бідності (соціального відторгнення). Зацікавлення викликають прикладні аспекти методичних підходів автора до розрахунку прожиткового мінімуму в Україні, причому з вагомими ар-

гументами щодо його збільшення у 2,3-2,5 рази.

Третій і четвертий розділи монографії присвячені українському виміру нерівності. Водночас знаходимо тут і детальне висвітлення спільних та специфічних рис бідності та бідних в Україні. Якщо спробувати визначити квінтесенцію цього блоку досліджень, то увагу привертають такі питання, як трансформація нерівності в розрізі окремих фаз розвитку українського суспільства (помірно розшарованого, егалітарного й поляризованого), питання інституційних, політичних, економічних аспектів її впливу на добробут населення і доказів консервації в суспільстві патерналістських, утриманських настроїв, тема невідповідності суб'єктивних і об'єктивних оцінок нерівності і відсутності належної відповідальності українців за прийняті рішення, аналіз чинників нерівності (інфляційних, структурних, інституційних, фіскальних, освітніх, територіальних), споживчі аспекти виміру бідності, а також місце інформаційних технологій і цифрової грамотності в подоланні бідності тощо. Окремі параграфи присвячені тенденціям розподілу відповідальності в українському суспільстві та конкретизації наслідків нерівності. Інформативно насиченими та цікавими є розвідки, присвячені економічному підґрунтю української бідності, зв'язкам і суперечностям між бідністю та тривалістю життя, освіченістю, зайнятістю, способом життя. Особливо цінними для науковців є пропонувані автором концептуальні положення щодо оцінювання явища бідності за різними критеріями (об'єктивними, суб'єктивними, за ознаками харчування, позбавлення матеріальних благ), профілі та чинники української бідності, а також позиція вченої щодо психологічних настанов парадигми бідності українських бідних і місця соціального капіталу в становленні справжньої демократії в українському суспільстві.

У п'ятому розділі авторка наводить численні аргументи щодо проблем розвитку зв'язків і взаємозалежності явищ бідності та трудової міграції. Починаючи із загальних питань міграційних настанов, указуючи на специфіку внутрішньої та зовнішньої української міграції, вчена органічно переходить до проблемних ніш розвитку нашого суспільства, а саме «втечі – від бідності» через вдавання до міграції трудової, освітньої, а з ними й до теми міграційних переказів. Логічним акордом міграційної тематики бідності є загальні роздуми щодо міграційних перспектив України.

Політику подолання бідності представлено у шостому розділі монографії. Показово, що авторкою представлено цілу низку пропозицій, рекомендацій, ідей щодо забезпечення людських прав населення України, мінімізації економічних бар'єрів подолання бідності, розподілу й перерозподілу доходів населення, підтримки нужденних тощо. Окрему увагу приділено ролі

держави у формуванні і реалізації політики подолання бідності, а також розробленню інструментарію оцінювання ефективності її заходів.

За підсумками досліджених питань у монографії наводяться обґрунтовані висновки та пропозиції. Загалом, представлена монографія є багатоаспектним і комплексним дослідженням проблематики визначення та вимірювання бідності, яке займе помітне місце в розвитку системи наукових соціально-економічних знань.

Монографія може бути корисна для фахівців і науковців, які займаються проблемами формування та реалізації політики подолання бідності, підтримки бідних верств населення, а також суміжних знань до сфери соціальної економіки та політики. Вона містить багато цікавих положень для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться вирішенням проблем бідності населення.

Садова Уляна Ярославівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри теоретичної та прикладної економіки Інституту адміністрування і післядипломної освіти, керівник дослідного центру «ДЕМОС» Національного університету «Львівська політехніка» (e-mail: sadlu2004@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0930-5885>).

Sadova Ulyana Yaroslavivna – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Professor of the Department of theoretical and applied economics of the Institute of Administration and Postgraduate Education, Head of the Research Center “DEMOS” of the Lviv Polytechnic National University.

Надійшло 18.02.2021 р.